

УДК 339.378:005.22

**З. Добуш,
І. Орлик**

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Визначено роль роздрібноЇ торгівлі в життєдіяльності соціально-економічних систем держави, регіонів, розвитку внутрішнього ринку та підвищенні якості життя населення. Подано стратегічні пріоритети державної політики розвитку роздрібноЇ торгівлі відповідно до належного виконання таких базових функцій цієї сфери, як обмін результатів праці на грошові засоби, забезпечення потреб споживачів у товарах та послугах, вплив на формування і розвиток внутрішнього ринку, виробничого сектора, соціально-економічне зростання та розвиток сфери споживання.

Ключові слова: роздрібна торгівля, державна політика, стратегічні пріоритети.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки органам державного управління потрібно ставити і вирішувати не розрізнені економічні завдання, а комплексні і системні стратегічні плани зростання взаємопов'язаних секторів та сфер економіки і суспільства. Роздрібна торгівля є тим видом економічної діяльності, функціонування якого безпосередньо впливає на соціально-економічні параметри розвитку держави, а також опосередковано визначає інтенсивність розвитку сфер виробництва і споживання товарів, формування сучасних і конкурентоспроможних сфер товарного обігу та внутрішнього споживчого ринку.

Саме тому в якості стратегічних пріоритетів розвитку роздрібноЇ торгівлі України необхідно визначити такі цільові орієнтири, досягнення яких забезпечить якісне покращення виконання базових функцій роздрібноЇ торгівлі.

Проблемам державного регулювання розвитку роздрібноЇ торгівлі приділено багато уваги у працях вітчизняних і зарубіжних науковців – О. Азарян, В. Апопія, І. Бланка, Т. Васильціва, Н. Власової, Т. Громової, В. Лагутіна, В. Ляшенка, А. Мазаракі, І. Маркіної, Б. Мізюка, Ю. Родінова, В. Соболева, А. Ушакової, А. Шубіна та інших.

З метою ефективного усунення проблем та реформування таким чином вітчизняної системи державного регулювання роздрібноЇ торгівлі необхідно визначити стратегічні пріоритети державної політики, досягнення яких забезпечить якісне покращення виконання базових функцій роздрібноЇ торгівлі.

Роздрібна торгівля відіграє значну роль у життєдіяльності соціально-економічних систем держави, регіонів, у забезпеченні економічного зростання, розвитку внутрішнього ринку та підвищенні якості життя населення. Тому ефективність регулювання роздрібноЇ торгівлі завжди була важливою макроекономічною детермінантою швидкості та якості соціально-економічного розвитку держави, зокрема за умов посткризового відновлення в Україні [1].

Відтак, позитивно, що попри відсутність ще донедавна профільного міністерства, головного закону як базисних елементів системи державного управління сфера роздрібноЇ торгівлі України розвивалася відносно швидкими темпами та за багатьма характеристиками володіє можливостями і передумовами до подальшого зростання.

Проте рівень розвитку сфери роздрібної торгівлі України та ефективність його регулювання є недостатніми. Проявами недостатньо ефективного регулювання роздрібної торгівлі є такі чинники, як зменшення торгової площі та кількості зайнятих на ринках, концентрація торгівлі в мережах і витіснення дрібних магазинів, посилення монополізації галузі, невисока ресурсна забезпеченість роздрібних торговельних суб'єктів господарювання, низька інноваційна активність; невисокий рівень розвитку інтернет-торгівлі та мала частка безготівкової форми розрахунку.

Отже, саме на усунення цих домінуючих недоліків державного регулювання має спрямовуватися більш ефективна державна політика сприяння розвитку роздрібної торгівлі в Україні. Для цього необхідно прийняти стратегічний документ державного рівня. На думку Т. Васильців, таким документом має стати Стратегія розвитку роздрібної торгівлі України на довгостроковий період [2]. На основі її положень доцільно буде розробити нормативно-методичні рекомендації та прийняти регіональні і місцеві програми розвитку роздрібної торгівлі.

На нашу думку, стратегічні пріоритети є тими орієнтирами, на які має опиратися державна політика покращення характеристик не лише окремого виду економічної діяльності, а системного і комплексного, структурно збалансованого розвитку національного господарства, забезпечення належного функціонування усіх стадій суспільного відновлення, створення умов для гармонійного розвитку усіх верств громадян та суспільства загалом.

З огляду на зазначене, видно, що пріоритети розвитку роздрібної торгівлі України потрібно визначити відповідно до базових функцій і завдань, які має виконувати цей вид економічної діяльності у соціально-економічній системі держави, національної економіки.

Відомо, що головними функціями торгівлі є обмін результатів праці (продукції, послуг) на гроші, забезпечення потреб споживачів у товарах і послугах відповідно до обсягів і структури платоспроможного попиту населення, активний вплив на сфери виробництва і споживання [3]. Окрім того, в сучасних наукових дослідженнях розвитку посередницького сектора визначаються й такі важливі на сьогодні функції торгівлі, як покращення структурно-якісних характеристик споживання товарів, розвиток сучасних форм організації товарного обігу та підвищення рівня задоволення потреб споживачів, пришвидшення економічного обміну та зниження рівня витрат обігу, удосконалення та підвищення ефективності механізму товароруку, оптимізація пропорцій стадій відтворювального процесу, розвиток конкуренції та зростання економічної мотивації учасників товарного обігу, оптимізація рівня цін.

Звичайно, що за поточних умов розвитку вітчизняної економіки потребують підсилення усі з названих функцій роздрібної торгівлі. Але в цілях ідентифікації стратегічних пріоритетів подальшого розвитку роздрібної торгівлі України ці функції необхідно співставити з існуючими на сьогодні її негативними аспектами (рис. 1).

Вважаємо, що передусім головними магістральними напрямками, за якими має розвиватися роздрібна торгівля України, є вирівнювання просторово-територіальних диспропорцій її розвитку, торговельної інфраструктури та доступу населення (усіх соціальних груп) до товарів і торговельних послуг, а також "зближення" сфер виробництва і споживання товарів. Останнє особливо важливе в контексті підвищення ефективності не лише торгівлі, але усього виробничо-збутового комплексу України.

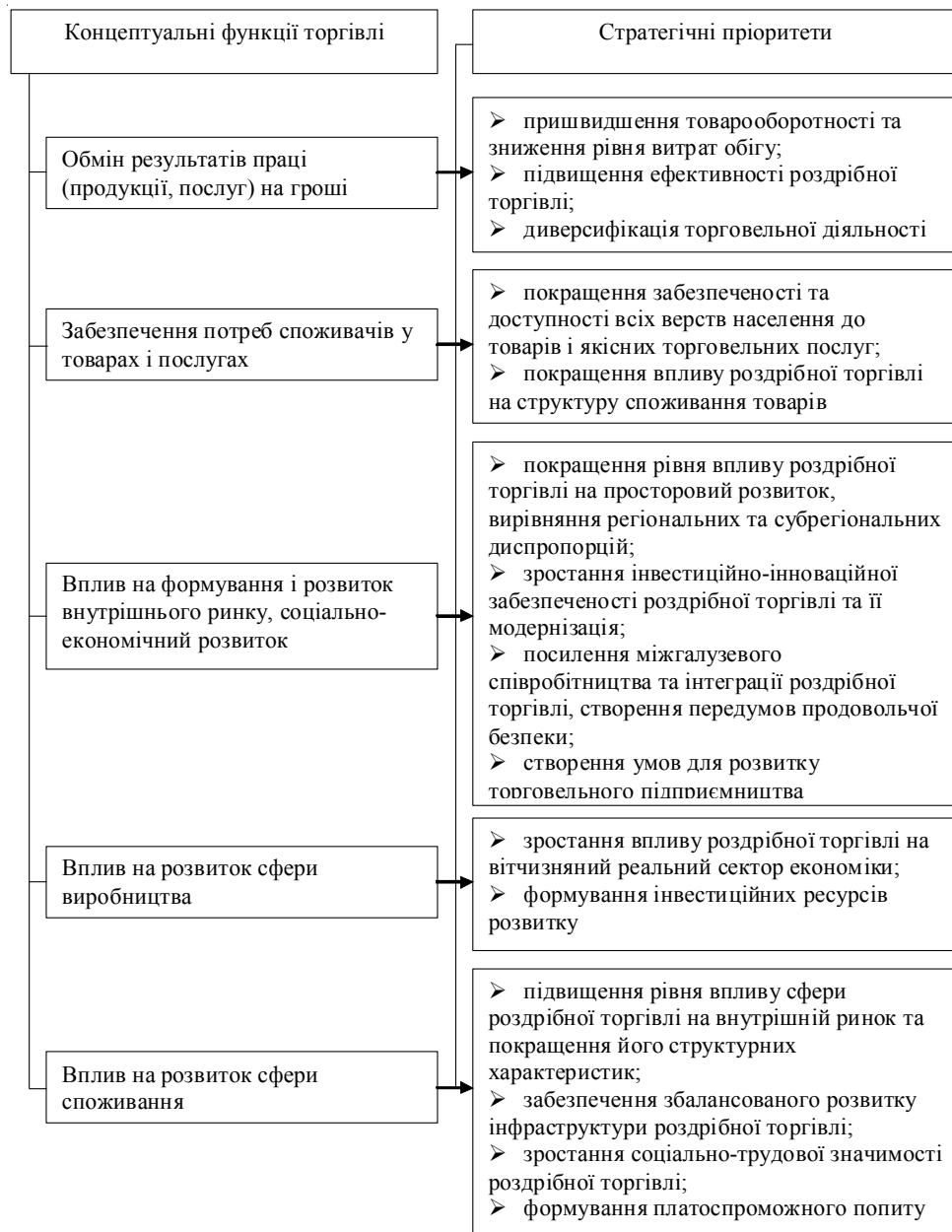

Рис. 1. Стратегічні пріоритети розвитку роздрібно торгівлі України за базовими функціями торгівлі (розроблено автором)

Проте недостатньо на сьогодні реалізуються всі функції вітчизняної роздрібно торгівлі. Так, в межах забезпечення належного обміну результатів праці (товарів, послуг) на гроші недостатньо високою залишається ефективність торговельної діяльності.

Значний резерв ефективності роздрібно́ї торгівлі криється у зниженні рівня витрат обігу та витратомісткості фінансово-господарської діяльності загалом, а також диверсифікації торговельної діяльності [4].

Зменшити обсяги та знизити рівень витрат можливо шляхом дотримання захисної або наступальної тактики. Захисна передбачає мінімізацію непродуктивних витрат та скорочення тих видів і напрямів діяльності, що збиткові або малоприбуткові. Наступальна, як правило, передбачає активне збільшення фінансування підтримки існуючого бізнесу, а також пошук і відкриття нових бізнес-проектів. Утім, із метою стимулювання та підтримки підприємств торгівлі при застосуванні тієї чи іншої стратегії підвищення економічної ефективності регіональним і місцевим органам державного управління необхідно провести моніторинг стану ринку роздрібно́ї торгівлі.

Це дозволить реалізувати низку організаційно-управлінських заходів зі зменшення частки недіючих та неприбуткових суб'єктів торгівлі, формування баз даних щодо поточного стану фінансово-господарської діяльності представників різних видів та типів роздрібно́ї торгівлі, а також підготувати і здійснити комплекс організаційно-економічних засобів стимулювання підвищення ефективності роздрібно́ї торгівлі. Йдеться про такі заходи, як часткове фінансування з місцевих бюджетів програм фінансування частини непрямих витрат підприємств роздрібно́ї торгівлі, популяризація їх діяльності, формування єдиного інформаційного середовища для забезпечення максимальної доступності і обміну інформацією про сфери прикладання підприємницької активності у секторі роздрібно́ї торгівлі.

Окремим блоком стратегічних пріоритетів розвитку вітчизняної роздрібно́ї торгівлі є покращення забезпеченості потреб споживачів у товарах і торговельних послугах. Зокрема в сучасних умовах представникам влади потрібно працювати над покращенням забезпеченості та доступності усіх верств населення до товарів і якісних торговельних послуг [5]. Нагальна проблема тут існує у сегменті малозабезпеченого прошарку населення.

Відповідно, вважаємо за доцільне спрямувати зусилля влади на розвиток системи соціальної підтримки малозабезпечених категорій населення шляхом підтримки створення і розвитку мережі соціально орієнтованих підприємств торгівлі та послуг, розвитку власних дисконтних програм підприємств роздрібно́ї торгівлі з наданням знижок за соціальними електронними картками, проведення різного роду періодичних соціальних заходів та акцій. У цьому напрямі може розвиватися співпраця підприємств торгівлі та ресторанного господарства з надання соціальних послуг населенню.

Вважаємо перспективним й повернення до централізованого планування розміщення і розвитку роздрібно́ї торговельної мережі. Якщо в обласних центрах та великих містах населення краще забезпечене торговельними площами і пропозицією товарів, то у районах, малих містах і на територіях сільських поселень ситуація значно гірша. Ринок не в змозі самостійно швидко виправити ситуацію через нижчу інвестиційну привабливість територій, меншу купівельну спроможність населення та обсяги платоспроможного попиту, а, відтак, – більші терміни окупності капіталовкладень. Та й будівництво нових об'єктів торгівлі на території сільських поселень переважно економічно не вигідне. Відтак, профільним органам влади потрібно із застосуванням наукових підходів здійснювати планування і стимулювання розбудови мережі торгово-сервісних об'єктів у районних центрах, поміж населених пунктів із малою чисельністю населення у вузлових елементах перспективного розвитку торгово-транспортної інфраструктури тощо.

Вже не перший рік у науковому середовищі ведуться дискусії щодо доцільності здійснення спільного державно-громадського контролю (моніторингу із широким розповсюдженням його результатів) за станом безпечності товарів і послуг, що реалізуються і споживаються на внутрішньому ринку нашої держави, а також рівнем споживчо-продовольчої безпеки держави і її регіонів. Вважаємо, що цю ідею потрібно якнайшвидше впровадити, адже від цього страждає здоров'я та працездатність громадян, знижується рівень інтелектуально-кадрового потенціалу вітчизняного реального сектора.

Вже на наступному етапі можна буде планувати та реалізувати заходи щодо створення умов для просування на продовольчий ринок натуральних, якісних товарів, зокрема які не містять генетично модифікованих організмів, консервантів та підсилювачів смаку, розвитку магазинів здорового харчування.

Комплексна державна політика у цій сфері має передбачати й активізацію діяльності з розвитку ринкових механізмів контролю якості, збільшення для цього компетенцій та можливостей організацій виробників і постачальників продукції, розвитку систем інформування про якість товарів, що надходять у сферу роздрібною торгівлі, проведення спеціалізованих галузевих форумів та виставок.

Власне тут простежуватиметься послідовність та взаємозв'язок із покращенням реалізації наступної функції роздрібною торгівлі – впливом на формування і розвиток внутрішнього ринку, соціально-економічного розвитку регіонів та окремих територій [6].

По-перше, наявні значні можливості з використання сфери роздрібною торгівлі задля покращення просторового розвитку і вирівнювання наявних на сьогодні критичних регіональних і субрегіональних диспропорцій як роздрібною торгівлі, так і соціально-економічного розвитку загалом. Виправлення цієї ситуації тісно пов'язане із змінами у просторово-територіальній розбудові інфраструктури роздрібною торгівлі. Адже інфраструктура – невід'ємна передумова подальшого створення і розвитку вже безпосередньо торговельних об'єктів.

Саме тому вважаємо за потрібне активізувати діяльність з розробки та затвердження схем розміщення об'єктів торговельної інфраструктури та торгівлі на території районів, на основі яких будуть вноситися відповідні пропозиції з внесення змін до містобудівних норм і правил, їх удосконалення і осучаснення, розробки і затвердження типових архітектурних рішень (проектів) із будівництва малоформатних об'єктів торгівлі та послуг.

Водночас усвідомлюємо, що після планування настає етап організації і мотивації подальшої розбудови роздрібною торговельної інфраструктури на субрегіональному рівні. Забезпечити мотивацію нелегко. Відтак, тут можна скористатися досвідом Російської Федерації, де у аналогічних цілях було використано державні інвестиції у розбудову субрегіональної транспортної інфраструктури – ремонт та будівництво нових доріг, створення автопарковок.

Це покращило доступність віддалених територій як для населення (покращення рівня якості життя), так і для суб'єктів торговельного бізнесу. Але результати були ще більш позитивно неочікуваними, оскільки покращення транспортного сполучення сприяло розвитку туризму, сільського господарства, будівництва і окремих галузей промисловості на віддалених територіях. Все це забезпечило значно швидші терміни будівництва і окупності об'єктів роздрібною торгівлі на цих периферійних територіях.

По-друге, у межах аналізованої функції актуальним завданням є зростання інвестиційно-інноваційної активності роздрібно́ї торгівлі та її модернізації. Власне, це також перспективний шлях до зростання конкурентоспроможності галузі та підвищення її економічної ефективності [7].

Саме органам державного управління спільно з провідними підприємствами галузі потрібно працювати над стимулюванням збільшення обсягів інноваційної діяльності та її фінансування через розробку і реалізацію регіональних та місцевих програм інноваційного розвитку внутрішнього ринку та сфери товарного обігу, запровадження механізмів стимулювання інноваційної діяльності підприємств та надання їм для цього податкових преференцій.

Державна політика має спрямовуватися й на заходи зі збалансованого розвитку різних видів, форм та способів роздрібно́ї торгівлі, створення нових якісних торгових площ, забезпечених сучасними інноваційними технологіями. Більшої уваги потрібно надати розвитку малих підприємств галузі, а також мережових форм організації торгівлі включно з наданням приміщень для укладання довгострокових угод оренди, наданням у довгострокове користування земельних ділянок під будівництво об'єктів торгівлі і послуг, залученням суб'єктів малого і середнього підприємництва у "мережеві технології" шляхом інституту франчайзингу, через будівництво невеликих торгових центрів з використанням банківського іпотечного кредитування.

На нашу думку, особливо перспективним є узгодження цих цілей розвитку роздрібно́ї торгівлі з впорядкуванням стихійних та оптимізацією розміщення і розвитком мережі стаціонарних роздрібних ринків з продажу сільськогосподарської продукції.

По-третє, вплив роздрібно́ї торгівлі на формування і розвиток внутрішнього ринку, соціально-економічний розвиток держави може реалізовуватися через посилення міжрегіонального та міжгалузевого співробітництва, інтеграції роздрібно́ї торгівлі. Особливо важливим мотиваційним чинником розвитку міжрегіонального торговельного співробітництва є використання особливостей та факторних конкурентних переваг того чи іншого регіону. Йдеться про те, що переміщення традиційних товарів із регіону у регіон є економічно невиправданим. Куди перспективніше постачати товари, унікальні чи відмінні від тих, пропонуються на внутрішньо регіональному ринку. Таким чином актуалізується міжрегіональне та міжгалузеве співробітництво підприємств роздрібно́ї торгівлі товарами місцевого виробництва .

Потребує підсилення в сучасних умовах й така функція торгівлі, як вплив на розвиток сфери виробництва. Для вітчизняного внутрішнього ринку характерна тенденція до зменшення частки продажу товарів, виготовлених на території України. Це негативно, адже зростає імпортна залежність та зменшується кількість робочих місць у вітчизняній економіці. Звичайно, що такий стан справ обумовлений багатьма чинниками, передусім недостатньою конкурентоспроможністю товарів і їх виробників. Але, на жаль, роздрібна торгівля на сьогодні майже не бере участі у виправленні ситуації.

Необхідне стимулювання фінансово-інвестиційного співробітництва підприємств торгівлі та реального сектора економіки щодо реалізації програм спільного виробництва товарів, створення об'єктів інтелектуальної власності (комерційних позначень), проведення маркетингово-збутової діяльності. Це забезпечить не лише диверсифікацію діяльності роздрібних торговельних підприємств, але й покращить її вплив на сфери виробництва і споживання (рис. 2). У підприємств, які займатимуться такою діяльністю

значно вищі шанси подальшої життєдіяльності і розвитку. Від цього залежить їх економічна безпека.

Рис. 2. Координуюча роль роздрібно́ї торгівлі з розвитку та “зближення” сфер виробництва і споживання в Україні (розроблено автором)

Сучасний споживчий ринок України за більшістю структурних характеристик ще не відповідає економічно розвиненим державам. Підприємства торгівлі мають впливати на покращення споживчого раціону громадян, збільшення частки продажу і споживання якісних і безпечних для здоров’я товарів. Необхідні реорганізація сектора роздрібно́ї торгівлі, розвиток нових форматів і типів об’єктів роздрібно́ї торгівлі, доступних для споживачів із різним рівнем доходу і територіальним розміщенням щодо проживання, раціональна концентрація і спеціалізація роздрібних торговельних мереж, звуження неорганізованого та тінього секторів торгівлі.

Вплив на сферу споживання може здійснюватися й через заохочення органами влади суб’єктів роздрібно́ї торговельної діяльності до впровадження сучасних торговельних технологій, автоматизованих систем самообслуговування, радіочастотної ідентифікації товарів, інформаційних дисплеїв, інтернет-технологій, електронної комерції тощо.

Тенденцією сьогодення має стати все глибше просування роздрібно́ї торгівлі на субрегіональний рівень – у малі міста, районні центри та сільські поселення. Така експансія має супроводжуватися й посиленням соціально-трудоваї значимості торгівлі. Йдеться про створення нових робочих місць, причому як на підприємствах торгівлі, так і її інфраструктурі та обслуговування, покращення соціальної забезпеченості та підвищення рівня оплати праці торговельного персоналу, вплив на формування платоспроможного попиту населення.

Висновки

З метою ефективного усунення проблем та реформування вітчизняної системи державного регулювання роздрібно́ї торгівлі визначені стратегічні пріоритети державної політики, досягнення яких забезпечить якісне покращення виконання базових функцій роздрібно́ї торгівлі, зокрема таких, як: обмін результатів праці на гроші (пришвидшення товарооборотності та зниження рівня витрат обігу, підвищення ефективності роздрібно́ї торгівлі, диверсифікація торговельної діяльності); забезпечення потреб споживачів у товарах і послугах (покращення забезпеченості та доступності всіх верств населення до

товарів і якісних торговельних послуг, покращення впливу роздрібно́ї торгівлі на структуру споживання товарів); вплив на формування і розвиток внутрішнього ринку, соціально-економічний розвиток держави (вирівнювання регіональних та субрегіональних диспропорцій, зростання інвестиційно-інноваційної забезпеченості роздрібно́ї торгівлі та її модернізація, посилення міжгалузевого співробітництва та інтеграції роздрібно́ї торгівлі, створення передумов продовольчої безпеки); вплив на розвиток сфери виробництва (зростання впливу роздрібно́ї торгівлі на вітчизняний реальний сектор економіки, формування інвестиційних ресурсів розвитку); вплив на розвиток сфери споживання (підвищення рівня впливу сфери роздрібно́ї торгівлі на внутрішній ринок та покращення його структурних характеристик, забезпечення збалансованого розвитку інфраструктури роздрібно́ї торгівлі, зростання соціально-трудової значимості роздрібно́ї торгівлі, формування платоспроможного попиту).

Література

1. Апопій В. В. Пріоритети інноваційного розвитку внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій // Внутрішня торгівля: розвиток та механізми регулювання на макро- і мікрорівнях [Текст] : зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. — Львів : Львівська комерційна академія, 2013. — 188 с.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців. — Львів : Арал, 2008. — 386 с.
3. Система регулювання внутрішньої торгівлі України [Текст] : монографія / [В. В. Апопій, І. М. Копич, О. Г. Біла та ін.] ; за ред. В. В. Апопія та І. М. Копича. — К. : Академвидав, 2012. — 424 с.
4. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми Розвитку [Текст] : монографія / В. В. Зянько. — Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2008. — 397 с.
5. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи [Текст] : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. — Суми : Університетська книга, 2003. — 278 с.
6. Марцин В. С. Економічне регулювання інноваційної діяльності / В. С. Марцин // Фінанси України [Текст]. — 2005. — № 5. — С. 44—53.
7. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації [Текст] : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.

**Z. Dobush,
I. Orlyk**

STRATEGIC PRIORITIES OF RETAIL TRADE DEVELOPMENT

The role of retailers in the life of socio-economic systems of the state, regions, the development of the internal market and enhancing the quality of life of the population are defined. Strategic priorities of the state policy of retail trade development according to the proper performance of such basic functions of this sphere like sharing the results of work on monetary means, ensuring the needs of consumers in the products and services, the impact on the formation and development of the internal market, the manufacturing sector, socio-economic growth and development in the sphere of consumption are given.

Key words: retail trade, government policy, strategic priorities.